

ЩРИХИ ОТ ДУХОВНИЯ ОБРАЗ НА ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

Христо Йорданов

Георги Димитров има съдбата на изключителна историческа личност. Името му отдавна е вписано в почетната книга на борците за социална справедливост и човешко щастие. Това име обхожда света вече няколко десетилетия и се носи като бойно знаме там, където се разкъсват оковите от плещите на работническата класа и селските труженици. С гордост се споменава на тържествени проверки или на импозантни митинги. Звучи понесено с „Марсилезата“, „Бандера росса“ или „Интернационала“...

Днес цялото прогресивно човечество тачи със забележително уважение делото и паметта на националния ни герой. Деветдесетгодишнината от неговото рождение е щастлив повод отново да се видят и отново да се изтъкнат големите му заслуги за защита на културата, мира и социализма от пристъпите на фашизма.

У нас и на страниците на световния комунистически и демократичен печат непрекъснато се публикуват спомени и неизвестни документи, чрез които се показват нравственото величие, комунистическото благородство и стоицизмът на големия патриот и интернационалист. Всички тези спомени и документи съграждат духовния портрет на вождя, възсиявал в съзнанието на безброй много хора.

Живи са още мнозина от неговите съратници, които споделят за първи път съкровени тайни и пориви. Появиха се и отделни книги и сборници със спомени, в които се осветляват делата и неповторимата индивидуалност на Георги Димитров. С пълно основание може да се каже, че днес светът и България пресътворяват гордата летопис за героя от Лайпциг. Обикновени и видни дейци на международното работническо и комунистическо движение, писатели, прогресивни общественици и публицисти подчертават безспорния принос на вождя за осъществяване антифашиското единство на прогресивните сили в битката на човечеството за справедливост и социалистическа демокрация, за мир и разбирателство между всички народи...

Всеки българин изпитва истинска национална гордост, когато отблизо се запознава с възторжените мнения на всеизвестни комунистически ръководители, като Морис Торез, Палмиро Толиати, Ото Куусинен, Долорес Ибарури Лапасионария, Жак Дюкло или Мануилски, Луис Карлос Престес, Валтер Улбрихт, Коларов или Й. Кеплениг, които разкриват високите лични качества у човека и вождя на световния пролетариат и с едно подчертано чувство за историчност дават точната си оценка за голямото му интернационално дело. Виждат неговите достойнства на идеолог, масовик и стратег на комунистическото движение с мащабен поглед, възхищават се от големия му талант на съсредоточен към великата цел човек с огромна духовна сила.

Съвременниците на Георги Димитров говорят с много обич и човешка топлота за душевността на пролетарския вожд, за качествата му на сърдечен човек и другар. Те носят в сърцата си неговия духовен портрет и са съхранили светли отблясъци от романтично-извисената му натура на голям революционер. И в своите спомени влагат всичките си усилия да възкресят богатството на този образ. И като че ли над всичко най-силно се налага неговата скромност и неговата вътрешна сила, превърнали се в основни компоненти на душевността му.

Откъде идват тази вътрешна сила и тази воля на воин у Димитров?

„— Роза, Роза, погледни какъв прекрасен народ имаме! С този народ можем да направим чудеса.“ В тези думи на Димитров, отправени към другарката му, се съдържа и отговорът на въпроса.

Самата външност на този завършен революционер с благоевска мисъл и с едра мъжествена глава бързо внушава респект. В тази външност има нещо артистично, деликатно и неукротимо. Такъв човек не може да остане незабелязан. И първи го забелязват ветераните: пръв Кирков, а след това и Благоев . . . Власи Власовски си го спомня още в неговата цфтяща младост, когато е твърде силен физически и духовно, с ярък темперамент, „енергичен, буен, хубавец, с бликаща енергия и воля, с пленяваща другарска топлота“.

Именно с „пленяваща другарска топлота“!

Характерът на необикновения му труд, особено след историческото решение за подготовка на въоръжено въстание за работническо-селска власт от август 1923 г., е налагал и неговото апостолско „преображение“: омаслен железничар в Ксанти, елегантен офицер в София, изискан франт в Шьонбрун или швейцарски лекар в различни градове на Западна и Централна Европа. . .

„— Аз много пъти съм бил в Швейцария като холандец, а в Холандия като швейцарец — си спомня Георги Димитров пред своя личен секретар. — Бил съм не като Георги Димитров, а като писателя Жан Шосман“ (вж. Петър Игнатов. Сърце за всички, стр. 80). Като Жан Шосман посещава Сан Суси в Потсдам, близо до Берлин, където разглежда част от библиотеката на Волтер, кореспонденцията на Волтер и Фридрих Велики. Там вижда много „интересни и непубликувани неща“. Във Виена пребивава като гръцки търговец Георгиадис и живее близо да градинката с паметника на Бетховен. Полиците му козирват с приятелски усмивки, сякаш любезният „Георгиадис“ би им „заложил Акропола в някоя виенска банка“.

И неговият портрет става още по-сложен и трудно уловим. Труден и за писателя, и за художника, и за всеки творец. Може би затова все още не са се родили очакваните, най-зрелите творби за духовната мощ на вожд, превърнал се в синоним на младата ни и древна нация, на социалистическата ни родина. . .

Най-значителната трудност при изучаването на неговата същност на човек с определена душевност произтича от обстоятелството, че Георги Димитров е колкото изключителен, толкова и обикновен човек: рожба на България и Балканите, но и на света, който го доизгражда. Син е на преломната епоха, която му дава криле. Това е времето, когато започва голямото размразяване на живота и практическото преустройство на света, когато хората сами се преустройват и разбират много ценни закони от диалектиката на живота и от душевността на самия човек. . . Това е епохата на Ленин!

Кое прави най-силно впечатление в спомените на съвременниците, които добре го познават? Не става дума за онези „спомени“, които се пишат, за да проличи, че „Х“ или „У“ са се срещали веднъж или виждали два пъти с вожд. Думата е за онези чудесни наблюдения на хората, които са въздидали сър-

цата си в борбата, в живото дело на Димитров. Те най-убедено разкриват неповторимостта на човешкия му темперамент.

И освен скромността най-силно се налага може би неговата последователност на зрял марксист-ленинец, който решава проблемите творчески, с проницателен ум, със сърце и душа, с цялото си същество: с изключителната готовност да се самопожертвува в името на комунизма със смелостта на „безумно“ храбрите? А може би най-силно привлича любовта му към децата и към хората изобщо или грижата за тях . . .

Може би всички тези качества, взети заедно, към които бихме прибавили още много нещо . . .

Навярно тези въпроси са вълнували и английския общественик Денис Ноуел Прит, гостувал у нас като гост на министър-председателя Георги Димитров, и затова с такава откровеност пише: „Намерих го просто сърдечен и дружелюбен, както повечето велики хора, с вътрешно достойнство, присъщо на класата, от която произхожда. Той е весел и жизнерадостен, когато случаят позволява това; пряк, силен и делови при сериозни разисквания; вежлив, но с цялата си гордост, когато понякога е необходимо в държавното управление при настоящия период от историята. Невъзможно беше да не се почувствува присъствието на великия човек, но също така невъзможно да се чувства човек неловко пред толкова естествена и скромна личност.“ Това вътрешно равновесие в характера са забелязали мнозина. И в този дух ще срещнем стотици признания и възторжени отзиви.

Всички негови съратници говорят за неговото просто величие, което те откриват и в най-обикновените наглед дела и прояви, в най-делничните неща.

Георги Димитров ще изгори в решаването на големите въпроси на партийното и държавното преустройство, но ще отдели време и за никому неизвестния градинар, който желае да изучава звездите по френски книги, ще издири тези книги и ще му ги достави; ще чувства вътрешна потребност всякога да открива човека у всекиго, да му подава ръка, да го измъкна от затруднението, да му повярва, и то с такъв такт, че да не се почувствува това като милостиня, а и другите да не разберат . . .

Трогателно доверчив е особено към младите хора. Поразителен е примерът с онази отлична девойка, която заради бащини грехове не среща разбиране и е ограничавана неоснователно от някои органи в желанието ѝ да следва в университета. Георги Димитров ѝ помага да осъществи мечтите си. Минава известно време и тази девойка се омъжва, става майка и научава за бोलестта на вожда. Тогава тя му пише писмо, продиктувано от дълбока обич и от още нещо много силно. Нека ни бъде позволено да процитираме от него само малък откъс:

„Скъпи другарю Димитров,

От вестниците научих, че сте болен. Неотдавна четох, че учените вече са успели да присаждат здрави органи на мястото на заболелите. С моя мъж никога не сме боледували, дори и от настинка. Попитайте лекарите, не биха ли могли да направят такава операция, всичко сме готови да ви дадем.

А ние сме добре. Децата растат. Малкият вече приказва.

Скъпи, скъпи другарю Димитров, не ми отказвайте радостта да направим нещо за вас, да ви помогнем . . .“

За това писмо си спомня Петър Игнатов, който го е получил като личен секретар на народния син, когато той е вече тежко болен. Това необикновено писмо е такъв документ, който има стойността на нещо много скъпо. Димитров обронил сълзи и промълвил:

„— Добрите хора никога няма да се свършат.“

Тъкмо те са увеличавали духовната му сила. Те са му давали кураж да се бори в трудни моменти и да издържи на всички изпитания. И навсякъде да прояви изключителна скромност, която е най-голямото украшение за всеки комунист.

Примерите за човешката топлина на вожда към хората могат да се удвоят и удесеторят. Всички те имат значение за характеризиране личността на Димитров. Те обаче имат и друг смисъл: по косвен път утвърждават хуманистичната същност на комунистическата идеология, на нейната преобразователна сила и въздействие върху човека и човечеството...

Огромното лично обаяние на Георги Димитров в такъв случай е неотделимо от обаянието и авторитета на работническата класа и на нейния авангард. Този личен авторитет на „бай Георги“, за който говорят всички, респектира дори и закоравелите му противници, враговете на партията и народа. Характерен в това отношение е случаят, когато нашата конна полиция блокирала площада, където сега се намира паметникът на Владимир Илич в столицата. Тя веднага отстъпва след появата на Георги Димитров, оглавил импозантната манифестация на софийския пролетариат по случай смъртта на Димитър Благоев.

За буржоазните ръководители и за фашистите той е не само „тъмен балкански субект“, не само „див българин“ или опасен „конспиратор“, но и „нещо повече от обикновен водач на партията“. Той притежава такива качества, както сами признават, които са от решително значение при въоръжената борба: „смелост, неустрашимост, личен пример, готовност за саможертва, огнено дар-слово, крепко здраве, физическа сила и внушителна външност. Бил същински воин, както те се изразяваха“, твърди Йордан Панов — Шемшето в книгата си „Наричаха ни конспиратори“ (вж. стр. 50).

Интересно е да се отбележи, че спомени за Димитров са написали хора с различна класова и национална принадлежност, с различен политически опит и обществено положение. И това им придава изключително значение, защото по-различното преживяване откроява и по различен начин образува комуниста Димитров. Профилира се с повече аспекти и нюанси. Един е той, когато го характеризира един генерален секретар на голяма комунистическа партия, и по-друг, когато го очертава редовият функционер или обикновеният работник и селянин. Ала и едните, и другите откриват голямата истина за пролетарския ръководител, за сърцатия българин-патриот. И всеки нов епизод уплътнява и обогатява биографията на вожда, като се явява нужен допълнителен шрих и пластичен детайл, очертаващи многообразието и динамиката на неговия живот. . . И когато „обобщаваме“ тези шрихи и детайли, съзнаваме колко многогранен и колко монолитен, колко вътрешно богат и ярък е неговият живот, органично свързан с живота на комунистическата ни партия, с най-актуалните проблеми на Комунистическия интернационал, които и до ден днешен не са загубили своето значение за международното комунистическо и работническо движение.

Многообразието на тези спомени обаче би могло да се свърже преди всичко с четири главни събития от неговия живот: Септември 1923, Лайпцигския съд 1933, работата на вожда като генерален секретар на Коминтерна и като първи партиен и държавен ръководител на социалистическа България през периода след народната победа до 1949 г. Такива рамки във времето и подобно уедряване на фактите обгръща останалите събития, дали отражение върху психологията и характера на пролетарския революционер. И с това съвсем не се подценява другият „актив“ на Георги Димитров, свързан с профсъюзите, с работата на партията по време на войните или с дейността му като общински съветник, депутат на БРСДП(т. с.) и на БКП в Народното събрание,

като работник на задграничното бюро на ИККИ във Виена, Берлин, Париж, Прага и т. н. и т. н. Това са все трудни „стъпки“ от живота му, които определено имат своето значение. Те също допринасят да се изостря неговата социална чувствителност, повишават класовото му съзнание за дълг и отговорност пред партията и народа и правят Георги Димитров все по-отзивчив и по-целенасочен професионален революционер.

В духовното ни зрение ярко се очертава фигурата му и на „вулканична личност“, както мнозина го наричат, и на „исполин“, но и на съвсем „земен“ човек, без всякаква монументалност. Неговата естественост и прямота на „кадрови“ комунист го извисяват в очите ни. Виждаме как обикновеният момък от Ковачевци с дързостта на класовоосъзнат работник тръгва по света като „нов апостол“ и съвсем отрано започва своето самообразование.

Тъкмо този дързък момък „строи“ себе си в границите на своето време и възможностите на работническата среда.

Имал е щастието например да слуша лекциите по ораторско изкуство на сладкодумеца Елин Пелин, но и рядката възможност отблизо да се възхищава на острата мисъл и на ораторското красноречие на Георги Кирков — Майстора или на дълбоката мъдрост на Димитър Благоев — Дядо, най-яркия марксист на Балканите.

Георги Димитров пие с жаждата на революционер земните сокове на един възроден народ, който с паисиевски патос „възкръсва“ от игото на едно азиатско мракобесие и поема знамето и заветите на българските революционери, изпепелили живота си за чиста и свята република, за балканско и световно единство и братство, за мирно „съглашателство“ между народите... Закърмен тъкмо с възрожденските идеали на българските „луди глави“, с утопическия социализъм и комунарски ентусиазъм на ботевските хъшове, Георги Димитров обогатява себе си с аналитичната и дръзновена мисъл на марксиста Димитър Благоев, като гордо размахва криле, за да набере класова височина за нови полети и енергия на патриот-интернационалист; за да е зрял за „събитията“, които твори и които го дотворяват...

С ренесансов подем на чувства и мисли, с неукротими пориви и импулси Георги Димитров плътно се вкоренява във времето. Той е във времето и времето е в него като Васил Левски. Ала в процеса на борбата Димитров доразвива у себе си новото самочувствие на пролетариата. Самочувствие на бъдещ господар на земята и на законен наследник на славното ни национално минало.

Националните катастрофи, които преживя нашият народ, стачните борби, опитите за събаряне на буржоазната власт, цялата конфликтна атмосфера на Балканите и постепенното ленинизирание на ръководното ядро на партията, нейното преименуване и включването ѝ в Коминтерна пробуждат мащабната мисъл и изострят класовата непримиримост у Георги Димитров. Той пръв след Васил Коларов разбира грешката на партията на 9 юни 1923 и подкрепя новата партийна линия. И въпреки несполучливия опит Георги Димитров не е човек, който не си дава сметка за цената на едно поражение, каквото е героичното Септемврийско въстание. Това още повече го задължава, за да подсили у себе си чувството за политическа отговорност пред партията и народа. Никак не е случайно, че той прави през 1937 г. съответните изводи в „Уроците от Алмерия“. Преди тези изводи той вече е споделил горчивата истина с народа в прочутото „Отворено писмо до работниците и селяните в България“, което бива подписано от него и от Коларов. Това писмо е исторически документ за мъжествена зрелост. Така може да се говори само за народ, изпитал и тежка болка, понесъл и кървави рани, познал и смъртта, но и съзрял в тежък опит.

Борбата за съюзника е един продължителен процес, който се изстрадава болезнено и двустранно. Достатъчно е да си припомним част от спомена на Пеко Таков, за да разберем по-ясно за какво става дума: Пеко Таков възпроизвежда много сполучливо как народният вожд „разговаря“ с един от лидерите на т. нар. „отчественофронтовска опозиция“, който сее огън и жуел срещу нашето ново правителство след Девети септември от трибуната на Народното събрание. След като дълго време го слуша, Георги Димитров скача от своята банка и протяга десницата си към опозиционера и му заявява:

„— Ето вземи ръката ми съюзнико! Нашите общи теглила и поуки ни събраха, нашите общи сили ни доведоха тук. Накъде сте тръгнали сега? Защо радвате общите ни врагове?“

Залата на Народното събрание онемява. Една част дори и от „опозицията“ разбира за какво става дума и колко погрешно е да се разединяват силите на народа безпринципно, особено когато е застрашен от външни неприятелски сили.

Георги Димитров съзрява като пролетарски и национален вожд в органична близост с народа и запазва много от апостолското всеотдаване на нашите хъшове, на нашите „немили-недраги“, истинските предтечи на социализма в България. Но само с тази близост не може да се обясни болшевишката последователност и праволинейност на енергичния партийен вожд. За свой голям учител Димитров възприема ВКП (б), партията, сътворена от Ленин. Без нейната помощ и опора, без нейните уроци и опит не бихме могли да изчерпим цялата истина за гражданското самочувствие и енергия на Георги Димитров. Предан безгранично на комунизма, с няколко смъртни присъди, вдъхновен и непокорен, той живее с една строга дисциплина на съзнанието, на ума и чувствата, която не му позволява никакви лични волности. И тази именно болшевишка дисциплина се превръща в етичен критерий.

За Димитров Ленин и ленинизмът се превръщат в лична съдба. В най-трудни моменти той ще се пита „как би постъпил Ленин на мое място“. Неподкупната ленинска съвест и Лениновият пример го покоряват и импулсират за действие, за ново мислене и борба. Разбира се, не без вътрешни усилия, не без денонощни бдения и напрежение на съзнанието, но всякога с открита душа, с честен ум и чисто сърце...

Някаква амалгама от ренесансовата виталност с тесняшката всеотдайност и ленинската прозорливост определят до голяма мяра най-същественото от душевността на Георги Димитров. Той е твърде близо до Дядото и Майстора, но само в началото на жизнения си път. Достойният ученик доразвива делото им и, както се полага, го довежда до нов етап. Досегът му с живота и близостта до народа, тясната връзка с политическите събития у нас и в чужбина улесняват неговото съзряване. Но то се обуславя и от онова лично самосъвършенстване и превъоръжаване, извършвано в движение и в пряко участие в атаките срещу настъплението на фашизма, в борбата за единоействие на работническата класа и антиимпериалистическите сили.

Излизането на Георги Димитров на световната арена поражда и мащабността на неговата мисъл, такт и прозрение в бъдещето. Той съумява добре да разграничава лидерите на десните „земерделци“ или на „широките“ социалисти от трудовата членска маса и бърза да привлича честните умове, за да установява единство на ленинска основа, за да противопостави единството на народите против мракобесието на монополизма...

Тръгнал веднъж по ленински път, той печели симпатии на трудовите хора независимо от тяхната партийна принадлежност. Показва им фалша, пошлостта и алчността на ситите и тяхното безразличие към съдбата на икономически поробените хора. И тази близост с тях още повече разгаря про-

летарската му кръв, дава му сили, за да издържи в трудни изпитания, за да запази самообладание и трезвен поглед за борбата и за хода на историята... Какво означава това да си в ръцете на враговете и пак да имаш духовното мъжество да припомняш мъдростта на Галилей и открито да кажеш: „И все пак колелото на историята се върти, движи се напред и ще се върти до окончателната победа на комунизма!“ Може би тъкмо за това и историята удостои партийния воин с „маршалския жезъл“ на класата, за да воюва срещу всички експлоататори и срещу всички ликвидатори на партията, против ултралевия курс и сектантското доктринерство за пълната победа на ленинизма...

Не е без значение да се подчертае, че и неговата „микросреда“ изцяло е „идеологизирана“. Родният му дом се превръща в реакционен щаб на партията. Тримата му братя — Константин, Никола и Тодор — и сестрите, и майката му, и неговите съпътници-другарки — всички са въввлечени в борбата за победата на пролетарското дело. Заслужава всякакво внимание клетвата на баба Парашкева, с която го заклева вече в зряла възраст:

„Расти, мой соколе, ти трябва да отмъстиш за братята си, ти подпали сърцата им и няма да позволиш този огън да загасне!“

Ако не ти стигне дъх, ще ти дам моя, ако не ти стигне кръв, вземи сърцето ми!

Но победи!“

Многолюдната фамилия въстава срещу терора на един стар свят и се свързва с етиката на една нова класа, с нейното настояще и бъдеще, с нейния авангард — комунистическата партия, която се превръща в единствен върховен повелител, законодател и съдник... Димитър Благоев изрично подчертава, че Георги Димитров е рожба на партията, която го изгражда като личност. Трогателна е и „думата“ на баба Парашкева. По време на Лайпцигския процес един английски журналист я запитва: „Щастлива бабичко, как възпита такъв герой?“ Тя скромно му отговаря: „— Не съм го възпитала аз, партията го възпита! Аз само го научих да мрази злото. Да бъде честен.“

И той остава верен и на майчините, и на партийните завети и поръчения. Не бива да се забравят и личните му качества, и заложеното в неговата душа: вроденият дар да работи с хората ..., ненаситната любознателност, гладът за знания, непреклонната енергия за самоусъвършенствуване... Той няма академично образование, но има изключително самообразование. То буди възхищение у всички, които помнят как с руснаците говори на руски, със сърбите на сърбохърватски, с немците — на немски, а с швейцарците и французите — на френски език...

Още като словослагател обогатява личната си библиотека и живее в близост с най-прогресивните умове на народа. Като човек, вещ по кадровите въпроси, Георги Кирков веднага забелязва пролетарската будност у печатарския работник и му „открива“ големия път. Той го насочва още отрано към изучаване на чужди езици. Подпомага го в преодоляване на срещаните трудности и за едно кратко време израства сред най-добрите кадри на партията. Не може да не се изтъкне, че още през декември 1917 г. заедно с Благоев и Кабакчиев Димитров приветствува непобедимото дело на Великата октомврийска революция и е вече един от изтъкнатите оратори на комунистическата партия.

Той е имал и изключителния шанс да се среща с народния поет Иван Вазов, да набира цяла негова стихосбирка, да беседва отблизо с него и да почувствува с какви големи изисквания към себе си твори този гигант на нашето художествено творчество. А това не е без значение за младия работник. С много възторг той си спомня този епизод от своя живот.

Още от ранна младост Георги Димитров заобиква голямото, възвишеното в живота и онова трепетно безпокойство за съдбата на света, проявявано от хората с чиста съвест, пред които се прекланя. Той величае смелостта им да се опълчват срещу куршумите на врага заради комунистическите си идеи, без да отстъпват нито крачка от новия път за човешко щастие. С гордост и завинаги той се нарежда до техните могъщи плещи.

Комунистическият морал се превръща в единствената мярка за гражданското му поведение, в най-верен критерий за самоконтрол и самооценка на дела и мечти, в духовен регулатор на мисли и чувства... В трудната борба за победата на социалистическата революция Георги Димитров така осмисля живота, че подлага на оценка всяка своя постъпка и се учи от всички свои другари, които стоически понасят трудностите, за да останат последователно верни на класата.

Той е последователен дори и когато политическите агенти на шоберовската и пастуховската полиция или гестапо са по петите му.

Тази последователност дава своите резултати. Лайпцигският процес не е случайно явление. Запалването на Райхстага е произвол на нацистите, но поведението на Димитров и резултатът от процеса са дело на единодействието на прогресивните сили начело със Съветския съюз плюс личната инициатива на Димитров. Самият процес по думите на Жак Дюкло е „най-голямата политическа провокация на двадесетия век“. Гьоринг, новият Нерон на нашето столетие, прави всичко възможно, за да прекърши волята и да сломи идеалите на Димитров. Но това се оказва невъзможно. Той защитава не само себе си и комунистическите си убеждения, но и светлите имена на партията и българския народ...

Показал се пред света като голям патриот-интернационалист, който защита националния си дълг, любовта си към Съветския съюз и комунизма, той е обявен заслужено за легендарен „герой“, за „мъченик“ и „победител“. „Ако един нов Плутарх пишеше нова книга „Животът на прочути хора“ — изтъква Жак Дюкло, — Георги Димитров щеше да заеме своето място сред най-пламенните ученици на Маркс и Ленин, сред най-славните борци за великото дело на комунизма.“

Измъчван от потискащата самота и пълната изолация, Георги Димитров се чувствава като сред глутница вълци в Моабитския затвор. Ала въпреки заплашванията той не загубва самообладание, окуражаван от Гьотевата мъдрост:

Загубиш ли имот — малко си загубил.

Загубиш ли чест — много си загубил.

Загубиш ли смелост — всичко си загубил !

А той не загубва нищо. Най-остра нужда чувствава от другарската дума и съвет. Затова първите думи, които споделя с Михаил Колцов (тогава гл. редактор на в. „Правда“) и Ана Разумова, са: „Кажете правилно ли се държах на процеса, тъй като нямах с кого да се съветвам.“ „Аз съм като лъв в клетка, като птица, която има крила, но не може да лети“ — доверява той в едно свое писмо до майка си, с която се гордее, че е смела и високоблагородна в своето държане.

Начинът, по който лично се отбранява, напада и обвинява, предизвиква възхищението на многобройни юристи, които недвусмислено се изказват, че той е „завършил няколко факултета, че е бил професор по право в Софийския университет“.

Когато разглежда големите исторически процеси в света, Робин Пейдж Арнот, един от основателите на Английската комунистическа партия, между другото пише: „Такива са процесите на Джордано Бруно, Галилей, Жана

д'Арк, Хус и Драйфус. Сред дванадесетте най-известни процеса в продължението на 3000 години история процесът на Георги Димитров несъмнено заема своето място. Процесът на Драйфус във Франция, както посочва Ленин, можеше да доведе до създаването на революционна ситуация и до извършването на социална революция. Процесът на Димитров има още по-дълбоко въздействие в целия свят.

Единствен друг процес, където обвиняемият се е превърнал в обвинител, а прокурорът и съдиите са били осъдени от историята така, както били осъдени от устата на обвиняемия на времето, е бил процесът на Сократ в 399 г. пр. н. е. И човек наистина се убеждава в действителната сила на тази висока оценка, когато отблизо се запознае с книгата на съветския автор Е. Б. Черняк „Приговор веков“ (1971).

Целесъобразно е да се отбележи, че по време на самия процес Гьоринг нееднократно оскъбвява обвиняемия, наричайки го с най-вулгарни прозвища, и най-сетне невъздържано се провиква: „— Ей, Димитров, да не се казвам Гьоринг, ако не те обеса“... Историята понякога си устройва най-зли шеги: известно е, че на Нюрнбергския процес срещу военнопръстъпниците Гьоринг се е отровил. Когато се научават за тази злощастна смърт, някои западноевропейски кореспонденти, обичащи сензацията и пикантната злорадост, с цел да предизвикат отмъстителни чувства у Димитров се обръщат към него с молба да ги приеме. Той веднага ги приема, най-внимателно ги изслушва и произнася само три изречения:

„— Това е логичен край за този закоравял военен и политически авантюрист. Фашизмът загива, а делото на комунизма живее. Това е всичко.“

Кисели гримаси замръзват по лицата на тези „журналисти“, които по капризните закони на асоциацията свързали името на Гьоринг с името на Георги Димитров... Явно не са останали доволни!

Георги Димитров заобиква човечността и благородството още от онова време, когато се увлича по обаянието на онези литературни герои, които му служат като примери за цял живот. Известно е с какво преклонение говори той за Рахметов от „Какво да се прави?“ на Чернишевски. И когато внимателно изучаваме душевността на Димитров, неговите вълнения и преживявания, етични принципи и морални норми, проявени не само пред имперския съд на Третия райх, то той има всичкото основание да сподели вътрешната тревога и на друг литературен герой: има пълното право да каже като Корчагин на Н. Островски от „Как се каляваше стоманата“: „Най-скъпото нещо, което има човек, това е животът. Той му се дава веднъж и трябва да го преживее така, че да не ти е мъчително болно за безцелно преживените години, да не те изгаря позорът на подличкото и дребно минало и умирайки, да можеш да кажеш: Целият ми живот и всичките ми сили бяха отдадени на най-прекрасното нещо в света — борбата за освобождение на човечеството.“

На „най-прекрасното нещо в света“ той посвещава целия си живот до последния си дъх. „Прекрасното“ става неделима съставка на неговото същество, без което не бихме могли да си го представим. Нали тъкмо за него прогресивният свят организира и „контрапроцес“ в Лондон, протести и стачки и цяло антифашистко „движение“ за освобождението му... За неговото освобождение се застъпват Марсел Кашен, Ромен Ролан, Анри Барбюс, Елена Стасова, Пол Ваян-Кутюрие, Андре Жид; сам той пише писма до А. Барбюс, Р. Ролан и Стефан Цвайг...

И когато смъртта го дебне и е вече съвсем близо, у него желанието да се раздава на хората е най-силно. Такова самораздаване, от което Димитров става шеметно щедър и мъдро богат... „Каква трагедия наистина — доверява ни той към края на своя живот — в Лайпциг очаквах да бъда обесен. Още като

юноша и младеж бяха правени опити да бъдат убити, без да съм се страхувал от това, защото знаех, че служа на моя народ, на работническата класа, на прогреса. Но никога не съм предполагал, че ще умра така — отнесен от някаква коварна болест, и то тъкмо сега, когато започва да се строи социализмът у нас.“

В най-трудните моменти, когато процесът е вече свършен, без той да е освободен, Георги Димитров разбира „намеренията“ на гестапо и прави всичко възможно да изкове оръжие дори и от самата си смърт, за да я направи знаме на борбата. Тази всеотдайност той дължи на големия идеал, на който изцяло се посвещава. Тъкмо големият идеал разоковава социалната активност на борческата му личност.

За голям срам на българската буржоазия Георги Димитров не получава виза за България. И тъкмо тогава великата „Матушка Русь“ приема големия революционер като роден син.

Станал знаме на прогресивния свят, пролетарски вожд, генерален секретар на Коминтерна, той изковава най-нужните лозунги на борбата: „Масова работа, масова борба, масова съпротива, единен фронт, никакви авантюри! Такива са алфата и омегата на комунистическата тактика!“ — Те се превръщат в обединяваща платформа за комунисти и леви социалисти, за честни демократи, общественици и интелектуалци като Айнщайн, Лорд Марли, за писатели като Дж. Б. Пристли, Х. Дж. Уелс, В. Бритън и мн. др.

Имал щастливата възможност да влиза в съприкосновение с много и различни работнически ръководители и интелектуалци, с които го е свързвала съвместна работа, проф. Алфред Курела нарича Георги Димитров „велик учител“ и изрично подчертава, че сред тези ръководители „с изключение на Ленин нямаше нито един, който да обединяваше като Димитров най-различни и най-значителни заложби и способности“.

Георги Димитров проявява през целия си живот жив интерес към обща история, към история на културата и изкуствата, към диалектическия и исторически материализъм, към философията изобщо. Запазената му библиотека свидетелства за огромната му култура и за неговите многостранни интереси. Той обича музиката и архитектурата, музеите и красивите градове на Европа като Москва, Париж, Прага, Будапеща, Виена... Ето какво отбелязва в уводната си статия органът на Австрийската компартия „Фолксштиме“ в броя си от 10 юли 1949 г.: „Как обичаше той нашата Виена, нашата Австрия! Как обичаше той нашата музика и нашите прекрасни старинни здания! И как обичаше той нашите работници и техните отдавнашни традиции на солидарност! Ние, австрийските комунисти, винаги срещаме у него най-голямо внимание и най-голямо разбиране на нашите проблеми. При изучаване на възникващите нови проблеми той винаги ни отдаваше своите знания и опит, изумителния си ум, тънкото си разбиране.“ Със същата благодарност говорят и немските другари, които единодушно подчертават любовта на Димитров към Германия на Маркс и Гьоте, на Хайне, Кант и Айнщайн...

Още при първите срещи с австрийските си другари Димитров ги насърчава да развият „идеята за съществуването на австрийската нация“ (Фридл Фюрнберг). Подобни грижи той проявява и към проблемите на комунистическите партии на Германия, Югославия, Англия, Аржентина, Италия, Чили, Полша, Виетнам, Турция и много други... Всички съвременници помнят интернационалната дейност на Димитров и подчертават „тънкото“ му умение да работи с партийните кадри, да ги цени, обича и насърчава... Той проявява топлота, разбиране и доверие и към хората, които са се огъвали пред трудностите на борбата или мъченията на полицията. Човечен и откровен е към тях, дори и когато е имал тежък и мъчителен разговор...

Най-силно и най-открито е проявявал своето човеколюбие към децата: спонтанно, като баща. Когато срещне греещите им очи и усмивки, когато чуе кръшните им гласове, сърцето на вожда трепва в човешка радост и благородство. Омекват строгите черти и на лицето му цъфва „пълна с нежност усмивка“. Ранната смърт на неговия Митя, гибелта на милиони деца на Европа, покосени от взривове, глад или болести, изострят до болка чувствителността на отзивчивото му сърце.

Съдено му е било да изживее много страдания: да срещне смъртта на тримата си братя; да загуби твърде рано любимата си другарка — Люба Ивошевич; да изстрада гибелта на Тойво Антикайнен, на Станке Димитров, на племенника си Любчо Баръмов или на незабравимия си боен другар и приятел Ернст Телман... И всякога страда с дълбока скръб, когато бойният строй оредява, когато бойците на революцията гинат... Как тежко е понасял той известието за една или друга жертва по време на Гражданската война в Испания, на нелегалната борба или Отечествената война... А такива тежки загуби не са били рядкост. Колко трогателно грижлив е бил той към близките на загиналите или към затруднените заболели другари (Зденек Нейедли, Тодор Павлов, Титко Черноколев, Трайчо Костов, Жак Натан, Морис Торез, Жан Ришар Блок, Иван Димитров, Маруся Тодорова и мн. др.).

Колко тревожни и безсънни нощи преживява той, когато организира радиопредаванията на Коминтерна на почти всички европейски езици („Христо Ботев“, „Свободна Югославия“, „Тадеуш Косцюшко“, „Лайош Кошут“ и др.), когато подготвя поредните броеве и бюлетени на „Комунистически интернационал“, когато се подготвя настъплението на Червената армия след сталинградската битка, когато се организира партизанската съпротива в тила на противника, когато на дело се сформират единните фронтове... Жак Дюкло си спомня как по указание на Георги Димитров влиза във връзка със социалистическия водач Ларго Кабалеро и го увещава да се осъществи народен фронт в Испания още преди започването на Гражданската война. И впоследствие заслужено една от първите международни бойни единици, основани в Испания под лозунгите на единния фронт, носи името на Георги Димитров...

Нужно ли е да се припомнят усилията му за изграждането на Отечествения фронт у нас? Или за изграждането на морално-политическото единство на нашия народ след народната победа? Били са потребни и държавнически такт, и компромиси на места, за да се доведе докрай национализацията на промишлеността, колективизацията на селското стопанство, за да се положат основите на социализма в България...

Георги Димитров води изключително скромен личен живот. За себе си той не си позволява нищо излишно. Живее не като „началник“, а като истински „слуга на народа“. Години наред не се разделя с изтърканото си кожено палто и вехт каскет. Живее с болките и радостите на народа и принадлежи към онези ленинци, „които и в годините на култа към личността се държаха, както подoba на комуниста“ (Режьо Санто). Георгий Кухиев си спомня възмущението на Георги Димитров, когато веднъж в Народното събрание вижда поставени своя и на Васил Коларов бюстове. Тогава той нарежда бюстовете да бъдат „махнати незабавно“, а на членовете на Бюрото на Народното събрание прави бележка, че „това е груба грешка“. Сътрудниците на вожда не пропускат да подчертаят колко Димитров е достъпен и общителен и как всеки има право да се обърне за съдействие към този „революционер до мозъка на костите“ (маршал Василий Чуйков).

Титко Черноколев изтъква една много характерна черта на поведението на вожда: да е всякога със собствен пръст върху народния пулс: когато му предложили да не чете лично многобройните писма, които получава, за „да

не си губи времето“, Георги Димитров много се ядосва на сътрудника си, става от стола и право в лицето му виква: „Ти какво, искаш да ми скъсаш връзките с народа? Това аз никога няма да позволя!“ Ето откъде извира неизчерпаемата енергия на новия Антей!

Други нееднократно подчертават умението на Димитров да се вслушва в съвети, да коригира собствени становища, да слуша критични бележки и възражения. Обичал е да изслушва чуждите мнения. Никак не се е възхищавал, когато среща безропотно съгласие и вътрешна неактивност, а е разчитал на сътрудничеството, всякога ръководен от мисълта, че добрият другар и комунист ще каже най-тежката дума на истината. Отзивчивостта на този „дълбоко човечен“ ум проличава и когато отделни другари изказват неправо несъгласия или възражения по даден въпрос. Тогава той е готов да се поправи, да се самокритикува откровено, когато „нещо“ е недогледал или просто е сгрешил. И в този смисъл интересно е наблюдението на Титко Черноколев, който изрично отбелязва: „Каква голяма беше разликата в стила и методите на работа непосредствено след неговата смърт!“

Димитровският стил ще проличи с още по-голяма сила във вещината му да работи с хората на науката и изкуството, в тяхното насърчаване. Нима могат да се забравят срещите му с Димитър Михалчев или с Елин Пелин и особено с Илия Бешков, за които те разказват? Написаните от тях страници разкриват едни от най-ценните черти от психологическата характеристика на големия наш ръководител. Самите те са вярвали, че помагат, а се оказва, че им се помага да вървят към новото, към голямото, в живота. С основание Михалчев цитира Гьотевата мисъл: „Ти вярваш, че тикаш, а ти си в същност тикан.“

Всеизвестните негови писма до творческите съюзи, до просветните и младежки организации и институти го очертават като човек с многостранни интереси и познания, като „шлифован“ до „съвършенство марксист“ (Д. Михалчев), като „най-интересната личност в международното пролетарско движение“, като обигран и „тънък“ до „виртуозност находчив в търсенето на компромиси“ дипломат, превърнал дори и жилището си в „Мека“ за ентузиазирани комунисти от цял свят. Тези високи признания и квалификации от личности с различен духовен заряд — от академика до личната охрана — са потвърждения на самата истина за „подкупващата широта“ в душевния строй на народния вожд. Военни специалисти, като маршалите Блюхер, Судец, Бирюзов и др., го изтъкват като „пример за безстрашие“, като човек със стоманена нервна система, превърнал живота си в школа за подрастващите поколения...

Също като Август Бебел Димитров „строи“ живота с изострен класов усет: когато враговете най-силно го ругаят и преследват — значи е на прав път. Няма навик да се вслушва в мълвите на улицата: „Ако живееш за това, кой какво ще каже, наистина не ти остава нищо друго, освен да си теглиш куршума на втория ден. Комунистите трябва да живеят така, както партията ги учи. Така трябва да устройват живота си. А какво ще каже този или онзи, си остава за негова сметка“ — споделя Димитров със своя личен секретар Петър Игнатов. Той държи за доброто си име сред народа, държи на обществено мнение, което се формира сред честните хора. Високото мнение на класата, голямото доверие на партията подхранва сърцето му с неизтощима енергия. Затова „животът, мислите и делото на Георги Димитров са наш безценен национален капитал“ (Т. Живков).

Всеки епизод от драматичния му живот, от цялата му задграничн :одисея, може да послужи за сюжет на най-различни художествени творби, защото животът му е енциклопедия на пролетарското движение от последните няколко десетилетия...

Още от младини Димитров привиква на строга възискателност към себе си и върши всичко онова, което е нужно за делото. За него черна работа в името на революцията не съществува. Той се нагърбва и с най-рискованата. Никога не ще загуби голямата перспектива на борбата, дори и когато загубва отделна битка. И с чистия пламък на ентузиаста, на всеотдайната личност се тренира в огъня на живота като завършен професионален революционер. Като апостола Левски той има различни имена: едни го помнят като др. Освалд, а други като др. Виктор; трети като д-р Рудолф Хедигер, четвърти — като писателя Жан Шосман или като търговеца Георгиадис; пети — като Георг Хаммер или др. Хелмут...

Навсякъде, където и да е изпратен от партията, той няма провалено дело: преценява мъдро и хладнокръвно събития и личности, не се поддава на случайни настроения, не се впуска в рисковани авантюристични действия, нито робува на самодоволното всезнайство. И никак не е случайно, че др. Тодор Живков изрично подчертава: „Щастие за България беше, че в ония бурни години начело на партията и държавата застана такъв изпитан и мъдър ръководител, какъвто беше Георги Димитров.“ И тази оценка напълно съпада с високата оценка на ВКП (б), направена още през 1935 г., когато във в. „Правда“ ясно и точно се подчертава, че Димитров е голям антифашистки трибун, блестящ и смел болшевик, стратег на борбата с фашизма и славен ръководител на Комунистическия интернационал...

Отрано Димитров разбира колко голям и колко малък е едновременно светът; колко голяма далновидност е нужна, за да се предусетят близките и по-далечни събития, за да се предвидят ходовете на историята. Участието му в конгресите на редица комунистически партии и сътрудничеството му в Коминтерна, лично набраният опит от най-близката наша история го улесняват да предвижда диалектиката на развитието на обществения живот, да открива взаимната обусловеност на политическите явления и да дава своите прогнози за тях. Не е случайно, че тъкмо Георги Димитров пръв предупреждава света за надвисналата угроза на фашизма над човешката цивилизация. Неговата научна характеристика на фашизма е продиктувана от непосредствени наблюдения и от личен опит. И той препоръчва необходимостта от световна организация на антиимпериалистическите, антифашистките, народоосвободителните и отечествени фронтове, коалиции и блокове за всемерна защита на мира, културата и социализма...

Георги Димитров активно съдейства на Горки, Барбюс и другите организатори в оперативната работа на световните конгреси за защита на мира и културата. Съдейства на дейците на много компартии правилно да осъществят новаторските решения на Коминтерна и влага душата и сърцето си при изграждането на антифашистките фронтове: и като комунист, и като публицист. От редови жител на България Георги Димитров става гражданин на света, син на прогресивното човечество...

Пролетарското самочувствие на вожда му дава възможност да утвърди на нова степен собствен стил на работа, който проявява и към отделните компартии, и към отделните ръководители. Това е стил на човек, знаещ цената на доверието, на личното, национално и пролетарско достойнство; познаващ „правите“ на хищническия свят... Викторнио Кодовиля, един от основателите на Аржентинската компартия и автор на книга за Георги Димитров, говори с голяма благодарност за навременните предупреждения на Димитров за опазване на националния петрол: „Какъв ценен съвет за защита на националната икономика ни даде този голям пролетарски интернационалист (В. Кодовиля). А Карлос Контрарес—Лабарка, Хосе Гонзалес или Луис Карлос Престес и други си спомнят с какъв размах и енергия работи Димитров, за

да проведе на практика новия стил на Коминтерна. Той воюва и срещу леви-чарските забегки, и срещу сектантството, и против дребнобуржоазната стихия за изграждането на единни фронтове в Южна Америка, за последователни, добре обмислени и умно проведени акции против американския и английския империализъм, а и срещу компрадорската буржоазия на Чили и Бразилия.

Стилт на Димитров не е само ярка изява на творчески усвоена ленинска мъдрост, но и кристализация на натрупан народен опит, събиран дълги години, на природна интелигентност и придобита болшевишка целенасоченост...

Системно и със завидна упоритост и последователност Димитров усвоява теоретически и практически стратегията и тактиката на Коминтерна и заедно с това школува своето мислене чрез културата на миналото и най-значителното от няколко европейски литератури. Творци като Шекспир или Юго, Гьоте или Толстой, Шилер или Пушкин, Сервантес или Горки са негови духовни наставници, от които черпи мъдрост за живота, сила и колосалната си нравствена интензивност и човеколюбие. И когато лидерите на Третия райх — най-злите врагове на човешката цивилизация — изгарят на публични клади произведенията на Хайне, Томас Ман или Айнщайн, Георги Димитров се възхищава от тях. И не само от тях. Достатъчно е да си припомним само, че в трудните моменти, когато е в ръцете на класовия враг, окован половин година като затворник № 8085, когато е в пълна изолация, Георги Димитров търси моралната подкрепа на най-ярките представители на съвременната нему наука и литература. Известно е, че той пише писма до Ромен Ролан, Анри Барбюс и т. н. А на самия процес той открива духовно съчувствие у Гьоте, което извисява поезията на грандиозната му борба за мир и комунизъм:

Нарядко идват в покой
на щастието ни везните.
Затуй бди ти умен в дните,
що занаят ще дойдат тук.
Ти трябва да се възвишаваш,
да падаш или побеждаваш,
или да служиш без покой,
да тържествуваш или страдаш,
ти — наковалня или чук...

Димитров не живее с никакви илюзии по отношение намеренията на нацистите. Много добре съзнава и ясно отчита какво се съдържа в пословичната злост на Гьоринг и неговите сподвижници. Затова Димитров проявява активността на „вулканичен човек“, добре овладял себе си, дори и когато усеща вече зловещата сянка на бесилката...

Народният син на България успява да натрупа знания и мъдрост, които го извисяват и над много добре школувани умове. Проявява качества на интелектуалец, които будят удивление у мнозина. Палмиро Толиати изрично подчертава, че Георги Димитров не е „педант“ и не се застрахова в своите речи и цитати, не обича да се кичи с книжна ерудираност. Затова пък Толиати открива у него нещо, което е много по-ценно: „Неговата мисъл беше подхранвана от истинска култура, от дълбокото и непосредствено познаване на класиците на марксизма, произведенията на които изучаваше и премисляше, и от дълбоко и непосредствено познаване мислителите и писателите от всички страни. Познаваше Гьоте и Данте така, както Карл Маркс, Хайне и Волтер — както Ленин. С тези великани живееше неговият дух и ние, неговите съратници и приятели, не се учудвахме, когато виждахме на неговата маса в дните на най-напрегнати разисквания заедно с текста на някаква политическа резолюция том от Аристотел или последния роман, излязъл в Париж. Той беше нагледен пример, жив образ на новата, социалистическа култура, в която са представени всички велики достижения и завоевания на миналото.“

Като идеологически работник, особено с мащабите на Коминтерна, Георги Димитров ще забележи съвременни литературни творби, върху които ще обърне внимание. Той одобрява например страстно написания очерк „Немци“ на Чечоткина (Олга Ивановна), появил се в „Комсомольская правда“ в броя от 18 юли 1944 г., и го сочи за пример на литературните работници, с които неведнъж е имал възможност и пряко да работи. По препоръка на Димитров към Политическото управление на Червената армия по време на Отечествената война са привлечени много съветски писатели и журналисти. По-късно за специални цели са привлечени и автори като Е. Вайнерт, Йоханес Бехер, Вили Бредел, Алфред Курела, Фридрих Волф, Бела Иллейш, Джермането и много други, които работят сред пленниците и за разлагането на противниковия тил. Едни от тези писатели си спомнят човека с високо вдигната глава, с „орлов“ или „соколов“ поглед, откриват у него внимателния и веш познавач на човешката душа, талантливия ръководител — „гиганта на международното комунистическо движение“ (Едorado Д'Онофрио).

Тодор Павлов между многото други неща си спомня с дълбока признателност как Георги Димитров организира срещата му с Максим Горки и пръв заговорва за ново отношение към литературното наследство — към Иван Вазов, Елин Пелин и т. н. Още през 30-те години Димитров специално настоява, че „ние трябва да си изработим правилен критерий към нашето литературно, научно и идеологическо наследство, защото това се изисква и от правилната линия на създаване и активизиране на народния фронт у нас.“ Още тогава Димитров воюва против сектантщината, закостенялостта в мисленето, против шаблона, мудността и бюрократизма, които мрази като смъртни врагове, защото убиват „всяко живо начинание, всяко живо дело“. Твърде отрано презира губернаторчетата или онези самовлюбени „велможи“ сред колективите на работническата класа, които удушват всяка нова инициатива, всяко непознато начинание. Заради тази му новаторска черта в характера и заради умениято му да насърчи новите форми на работа спечелва с право оценки като „гигантски проникновен ум“, човек с неизчерпаем „революционен заряд“ и др. под.

Всеизвестно е отношението на Георги Димитров към малките народи и техните възможности в областта на изкуството и културата. Тази негова позиция към духовните ценности на народите има своето значение за менталитета на редица неукрепнали нации, които тепърва изграждат своя култура и изкуство. „Лоши народи няма. Има понякога лоши ръководители.“ Тази крилатата фраза принадлежи на Георги Димитров.

Натрупаните точни знания за културната и икономическа история на човечеството и на класовите борби му позволяват да съгради една по-свободна и по-широка основа на своя възглед за живота и неговите закономерности, за текущите политически събития, за отделните политически партии, личности и техните прояви... Той вижда живота някак по-многогранно, с по-голямо богатство на форми за проявления и решения... Тази широта в погледа му дава възможност да прониква по-дълбоко в процесите, да изучава по-компетентно специфичните условия за борба, да разбира по човешки просто тежненятия на цели партии и на отделни хора независимо от тяхната национална и класова принадлежност, убеждения или верски тежненятия... Широтата на неговите познания и култура го доближават все по-плътено до хората, до социалните истини на обществото или прослойките, сред които му се налага да работи.

Много характерен в това отношение е примерът с религиозните чувства на собствената му майка. Докато за един български другар, известен със своята култура и толерантност, не е „било политично“ майката на съдения комунист

Георги Димитров да ходи на черква, то самият Димитров спокойно смята, че това е направо „напрасно опасение“, и помолва сестра си да отведе баба Парашкева в най-близката берлинска църква, дълбоко убеден, че неговата майка „се нуждае от такова нещо,“ защото то „ще ѝ даде сили“.

Тази търпимост и разбиране на човека го извисяват в очите на околните. Той разбира подбудите и позициите на сгрешилите, „философията“ на самодоволните сектанти, ограничеността на доктринерите или самовлюбени функционери и строго съблюдава конкретната обстановка и съотношението на силите в дадена организация или партия, тяхната политическа зрелост и опит...

Много чуждестранни партийни ръководители, в това число немски, италиански, френски, австрийски и др., свидетелствуват за способността на Димитров да разбира дори и смазания, и вътрешно опустошения човек. Немски активисти на партията си спомнят за онази партийна страст и большевишка принципност, с които Димитров изразява ленинската си вяра в човека дори и в моменти, когато този човек е с каска, заслепен и отровен със зловещата човеконенавист на хитлерофашизма, воювал само преди няколко дни с всичката свирепост срещу съветската страна. Димитров се застъпва за немците не само защото са военнопленници, а защото е дълбоко убеден, че не всичко човешко у тях е опустошено и опожарено, че не всички възможности за завръщането им в света на прогреса са изчерпани...

Любовта към човека и грижите за него се превръщат в най-висш закон в дейността на вождя. Затова той е убеден, че все още са запазени чисти и недокоснати много кътчета в душите на тези хора, които са гаранция за тяхното бъдещо превъзпитание. И Георги Димитров не се излъгва, нито се поддава на нездравите внушения на онези „правоверни“, които застъпват екстремистки становища... Значителната част от тези военнопленници, особено младежта, разбира и изстрадва своето падение и честно воюва срещу фашизма...

Само този факт е достатъчно силен, за да се почувствува предимството на димитровския стил. Тъкмо той утвърждава умната позиция за консолидация на честните сили в даден колектив, тъкмо той насърчава честните гласове в съзнанието на всеки разколебал се и в душата на заблудените хора, претърпели жестокостта на насилието и въвлечени в престъпни дела...

Творческата мисъл на Димитров прониква не само в дълбочина, но и в ширина, за да осветли многостранно процесите. Онова, което се съдържа в спомените и на Тодор Павлов, и на Димитър Михалчев и особено на Петър Игнатов и Неделчо Ганчовски, разкрива издълбочено много черти от човешката самотнитост на Димитров. Той съзнава значението на всеобщия закон, на закономерностите изобщо, но никога не подценява конкретните им приложения. Цени формите на общото, но ги вижда в конкретното им проявление. Уважава човека по принцип, но с дълбоката си обич дарява само достойните за нея: милионите пролетарски воини или децата, или изпаднали в нещастие старци, или несправедливо обвинени другари. Интересен е и случаят с академичните, които са дължини съгласно със закона да се съгъят и да ограничат жилищната площ, с която са свикнали. Закон! Ала Димитров се решава да направи изключение за съвсем малобройния състав на академичното тяло. Това „изключение“ не е по „шуро-баджанашка линия“, а продиктувано от нуждите на държавата, от бъдещето на още неукрепналата ни република.

Човеколюбието на Димитров най-лесно се долавя в онази простота в отношенията с хората, но и в изискването да се пише и винаги „да се говори просто, конкретно, с близки и понятни за масите образи“ (Фридрих Волф). Морис Торез припомня, че самата реч на Димитров е „образец на яснота и простота“,

затова винаги е усещал, че пред него застава „изключителен човек“. Той се възхищава от онова спокойствие в споровете и от твърдата увереност на неговите оценки, когато дискутира с другари. Той ги убеждава, че не е достатъчно само да знаеш какво да правиш в даден момент, но да притежаваш и смелостта да го направиш. Възхищава се и от онова приятелство и „деликатност“, с които Димитров се отнася към работниците на Интернационала: „Той беше загрижен за техните материални условия, които винаги бяха добри“...

А Долорес Ибарури говори с голяма благодарност и гордост, че хиляди испански комунисти са се формирали по примера на героя от Лайпциг и са превръщали съдебните процеси в обвинителни актове срещу фашизма на франкистите. По време на самата Гражданска война в Испания Георги Димитров е чувствувал като първа своя грижа да помага всячески на републиканците с достатъчно храна и оръжие, с топло облекло и боеприпаси, с муниции, кадри и информация. По незнайни пътища в Испания са се получавали десетки кораби подкрепления, храна и облекло...

И когато Димитров е изпращал свои хора по различните фронтове на революционната борба, той е бил просто неузнаваем в своята грижа за подготовката им: лично ще ги инструктира и напъти; ще ги подложи на „разпит“, за да се увери дали безпогрешно са заучили „легендата“ на своето „невинно“ пребиваване в една или друга страна; ще се погрижи като брат за застрашени другари от внезапни разкрития или провали; ще прояви интерес към съдбата на всеки човек, с когото борбата го свързва, а когато е нужно, ще даде и личните си средства, за да се чувствува боецът по-свободен в непознатата страна; ще подкрепи политемигрантите ни, попаднали в съветската страна, за да се устроят трудово или да получат образование съобразно с по-близките и по-далечни нужди на родната ни партия...; ще насърчи неукрепналите, но ще укори опитните и за най-малките грешки...

Голямо внимание и топлина той отделя за младежта и студентите. Титко Черноколев, Живко Живков, Нинко Стефанов, Нушка Григорова и др. изтъкват горещата вяра и младежкия ентузиазъм на Георги Димитров, с които се отнася към „утрешната смяна“, към „младостта на родината“. И когато е сред тази „младост“, той сякаш си почива. Насърчава бригадирите и новаторите в производството, уверен, че младежта ще осъществи неговите най-съкровени идеали. И колко искрено се радва, когато слуша младежите да запеват:

Ний младата сме гвардия
на Георги Димитров.

Нинко Стефанов припомня крилатите думи на вожда за творческото горене и строгата последователност между дела и думи, за дръзнена мисъл...

Като лйтмотив в много спомени се повтаря знаменитата фраза на Георги Димитров, произнесена в заключителното слово на VII конгрес на Коминтерна: „Трябва най-безмислено да изкореним склонността към измислени схеми, безжизнени формули, готови шаблони, които често действуват сковаващо върху нашите другари.“ И сякаш за да илюстрират нагледно своя разказ, си спомнят активния човек със зрелия ум и горещото сърце, с несломима лична смелост. У него всичко е движение, жизнелюбие и добросъвестност.

В новия курс на партията Димитров убеждава с аргументи, а не с оскърбителни квалификации и неподходящи думи. Той е един от вечно търсещите хора, които презират прибързаните оценки, а често ще повтарят „струва ми се“..., което звучи като подтик към всестранно проникване и конкретен анализ. Сътрудниците му го помнят като човек, ненавиждащ „всеки шаблон и схоластика, всяка фразеология“. От него те са научили, че „нещата са твърде сложни, за да може човек да бъде просто съгласен и да каже просто „да“.

Антидогматичната същност на неговия стил най-силно е доловен от хората на изкуството, литературата и науката. Всички представители на художествената интелигенция говорят с много любов, вътрешно удовлетворение и гордост, че са разбрани правилно и точно оценени. Такива творци и учени като Петър Димитров, Крум Кюлявков, Димитър Полянов, Жак Натан, Кръстьо Белев, Ал. Абуш, Боян Дановски, Алфред Курела, Фридрих Волф, Веселин Андреев, Тодор Павлов, Георги Караславов, Елин Пелин, Илия Бешков, Димитър Михалчев, Николай Тихонов, Адриана Будевска, Любомир Пипков и други са усетили умението на вожд да предразположи към откровеност, към делово разрешаване на проблемите, към задълбочен творчески разговор. Те единодушно сочат таланта на големия ръководител, търсещ значителното във всяко дело, сочещ отговорността и „комунистическата доблест на писателите“. Интересен е неговият пример с „красивата черупка и негодната ядка на ореха“, за който разказва в спомена си Димитър Полянов.

Не бива да се забравя, че Димитров е умът, двигателното сърце и душата на писателските срещи и конференции в Рижгебоу (Амстердам), Мадрид, Барселона и другаде, макар неговото присъствие да не се отбелязва. Тази грижа за писателите е продиктувана от високата оценка на партията на техния труд и от силната му обич към литературата и изкуството.

Пиететът му към новаторската мисъл, към по-пластичното и творческото решаване на проблемите се съпровожда с ненавист към талмудизма и чиновническото отношение към живото дело. Той сам ненавижда лениостта в мисленето, безрезултатната рутина, тласкаща мисълта в удобното русло на безжизнените постулати на канона и схемата. Изучава внимателно теорията, ала в същото време се вглежда в живота, в практическото ѝ приложение и винаги насърчава онези решения, които имат пряка връзка с текущия живот, но и по-далечен прицел, съобразени с голямата правда на живота. Тази негова прозорливост е дала правото на Илия Бешков да го нарече „огнен пророк“, предразполагащ към съзидание, изява и перспективни дела...

Много характерен за случая е проблемът за състоянието на немската социалдемократия, обсъждан от комисията за предварителната работа на VII конгрес на Коминтерна.

По този повод проф. Тадеуш Данишевски се учудва на отличната ориентировка на Димитров в промените, които се извършват в икономиката и политическия живот както на Полша, така на цяла Западна Европа, в цялото сложно съотношение на силите в тези страни. И с гордост изтъква, че „Георги Димитров беше духовният баща на VII конгрес [на Коминтерна, б. а.] и автор на концепцията, която беше посрещната с триумф на този конгрес“.

Нашият вожд съумява цялостно да начертае и разкрие новаторската проблематика на този необикновен конгрес. Класически пример за творческо приложение на марксизма-ленинизма според Данишевски е и спорът на Георги Димитров с Пятницки, който надценява значението на събитията, станали в Германия на 30 юни 1934 г., когато Хитлер устройва „кръвава баня“ на хиляда души шурмоваци, настроени опозиционно, в това число и Ернст Рьом. Тогава Георги Димитров му възразява, че опасността от фашизма и неговите маневри са големи. Запазен е протоколът на комисията по предварителната работа на конгреса, в който между другото Георги Димитров твърди:

„Не смятам, че германската социалдемократия се е превърнала в труп. Тя не е мъртва. Стотици хиляди работници социалдемократи се намират в индустриалните предприятия или просто по домовете. Те са свързани помежду си. Ако става въпрос за тезата, че фашизмът уж е загубил масовата база, страхувам се от категоричните формулировки на др. Пятницки. Припомнете си, че нашата партия в Германия едно време често говореше подобни неща. Тогава

ние изпуснахме един много важен момент и като резултат от това не можахме да разширим собствената си масова база. Ако сега германските другари си помислят, че националсоциализмът е загубил вече своята масова база, те ще се откажат от каквито и да било усилия, от всякакви опити да разложат хитлеристките работнически организации. Комунистите имат големи трудности в тая област.

Хитлеристките способности за маневриране не са изчерпани. Опасността от нови маневри на фашизма е голяма. Този протоколен фрагмент е достатъчно убедителен, за да се усети политическата далновидност на пролетарския вожд. Времето потвърди изцяло опасенията му. А и на самия конгрес е подкрепен масово. „В залата чувствавам свежия полъх на историята“ — възкликва Йежи Ринг — един от теоретичите на Полската комунистическа партия.

Зад многостранната подготовка, разнородна дейност и лична активност на вожд се откроява неговата изключителна по своята мащабност трудо-способност. Тя действително учудва. Той се разкрива като личност с колосални възможности. Хората от секретариатите на службите, които той ръководи, свидетелствуват за изумителната издръжливост и упоритост, за голямото му умствено натоварване. И Н. Ганчовски, и Б. Спасов, и П. Игнатов, и И. Кюльовски, и всички останали разказват за неговата деловитост, оперативност и творчески размах, които той проявява в трудовите си делници. Да не говорим за дните, в които се подготвят конгреси, конференции или делови срещи. Възхитителна, бих я нарекъл необикновена, е способността на Георги Димитров да възпроизвежда цели свои речи, които лично си подготвя. И той ги произнася, без дори да погледне към предварително подготвения текст. Варвара Мануилска помни неговите сияещи очи и одухотворено лице, когато той интензивно работи. „Той се хвърля стремглаво към работата си — отбелязва Мануилска — с онази самозабрава, размах и щедро отдаване на всички сили, както той винаги вършеше всичко.“ Такъв енергичен е той навсякъде. Такъв го помнят всички българи, които са го наблюдавали как произнася своите речи, как живее на трибуната, сякаш лично се сражава...

Той не престава да работи дори и когато лекарите му забраняват. Тогава свиква заседанията на Политбюро в квартирата си или ще наруши покоя на медицинския синклит и ще превърне болничната си стая в „Барвиха“ в шаб на световната революция.

И пак продължава да работи за България и за човечеството.

Тъкмо на Георги Димитров принадлежи крилатата мисъл: „Мързелът изобщо е опасен, но най-опасен е мързелът на мозъка: когато човек го мързи да мисли, да се задълбочава, когато плува по повърхността.“ С мисли за добрата и мирна съдба на света той живее до последния удар на сърцето...

Той раздава сърцето си на всички. Светът го възкресява днес в спомените си и в делата си. Много заводи, бригади, селскостопански комплекси, язовири и градове носят неговото име. Милиони хора по света помнят неговия подвиг: и парижаните от залата Ваграм, и юристите от лондонския контра-процес, и бразилските и чилийските работници, и светските граждани, които го приеха като роден син в най-трудните мигове от неговия живот. Помнят го приятели и врагове. Затова голяма правда се съдържа в думите на онзи виден гръцки комунист, който пред ковчег на вожд каза: „Нашият народ обичаше много другаря Георги Димитров. Героичната песен за него стана една от най-популярните песни в нашата изстрадала от фашизма земя-мъченица.“ А секретарят на Турската комунистическа партия Саадун Юстингел го нарича „великан“, възхищава се от неговия живот като велика школа и изрично подчертава, че турският народ също помни: „Оня българин [който] накарал целия

свят да ахне! Накара всичките да признаят, че комунистите обичат народа си, родината си..."

Пролетарският произход на Георги Димитров винаги му подсказва точния класов усет за реалност в оценките, за правдива мярка и възискателност към себе си и към околните, и то всякога ръководен от единствената мисъл да се запази чисто, свято и неопетнено великото пролетарско дело, за да побеждава сега и в бъдеще. И където да попадне, той търси общение с трудовите хора, които чувствава като свои братя по съдба и рождение...

Сам знае своето място в живота, своя дълг и призвание на народен вожд и пролетарски стратег и се обрича на народа и на великите идеали на комунистическата партия.

Георги Димитров е единственият българин, така силно обичан от световния пролетариат. Това не е само знак за неговата изключителност. А и за нещо друго: той принадлежи и на света. Светът пред него поставя венци...

И може би затова е тъй нескончаемо околосветското пътуване на неговото име и на неговото дело, на неговите идеи. Те връщат свободата на хората и ги правят горди, по-силни и духовно богати. Така отново и отново се ражда и неговото безсмъртие. Сега добре разбирам и изповедта на Илия Бешков: „Аз не мога да приема така обявената смърт, нито мога да си позволя да жая и скърбя този, който ме е удивил. Това удивление е непобедимо, неизменно и смъртта няма власт над него.“

Да, вечно удивление!

Непобедимо като живота.

Може би затова името му се превръща в синоним на България.

В синоним на безсмъртие и вечно безпокойство за съдбата на човечеството.